

Teresa Piętka, Krystyna Krótka, Jan Krzymański
Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin, Oddział w Poznaniu

Zdolność kombinacyjna i heterozja zawartości glukozynolanów w nasionach rzepaku ozimego z pokoleń F₁ i F₂, oznaczone metodą krzyżowań diallelicznych pomiędzy liniami podwojonych haploidów

Combining ability and heterosis in glucosinolate content in seeds
of winter rape (*Brassica napus* L.) estimated with diallel crossings
between doubled haploid lines

Słowa kluczowe: glukonapina, progoitryna, 4-hydroksybrassicyna, ogólna zdolność kombinacyjna, specyficzna zdolność kombinacyjna, heterozja

Do badań użyto sześć linii podwojonych haploidów (DH) o wyraźnie zróżnicowanej zawartości glukozynolanów. Linie te skrzyżowano w układzie diallelicznym kompletnym. Uzyskane mieszańce pokolenia F₁ wysiano wraz z liniami rodzicielskimi w doświadczeniu polowym w układzie losowanych bloków kompletnych w czterech powtórzeniach. W celu otrzymania nasion pokolenia F₂ na każdym poletku pokolenia F₁ zaizolowano pojedyncze rośliny. Jesienią wysiano doświadczenie z pokoleniem F₂ w dwóch powtórzeniach. Analizy na zawartość i skład glukozynolanów wykonano metodą chromatografii gazowej silylowych pochodnych desulfoglukozynolanów. Obliczenia ogólnej (OZK) i specyficznej zdolności kombinacyjnej (SZK) wykonano według Griffinga. Na podstawie analizy wariancji stwierdzono wysoką istotność efektów OZK dla badanych glukozynolanów. Również wysoką istotność efektów SZK stwierdzono dla zawartości glukonapiny i progoitryny. Natomiast dla zawartości 4-hydroksybrassicyny nie stwierdzono istotności efektów SZK. Brak również efektów istotności dla krzyżowań odwrotnych. Efekty heterozji obliczono dla potomstwa linii względem rodzica i dla mieszańców względem średniej rodziców. Wysoce istotne efekty heterozji w pokoleniu F₁ mieszańców lub potomstwa linii traciły swoją istotność w pokoleniu F₂. Średni efekt heterozji miał wartość dodatnią.

Key words: gluconapin, progoitrin, 4-hydroxybrassicin, GCA, SCA, heterosis

Six DH lines with very different glucosinolate content were crossed in complete diallel design. Obtained hybrids of F₁ generation and parental lines were grown in field trial in complete random block design in four replications. Seeds of F₂ generation were obtained from F₁ plants through inbreeding. In next autumn trial the hybrids of F₂ generation and parents were grown in two replications. Analyses of glucosinolate content and composition were made using gas chromatography of silyl derivatives of desulphoglucosinolates. Calculations of GCA and SCA were performed following Griffings method. The analysis of variance showed that the GCA effects for

investigated glucosinolates were statistically very significant. Significant effects of SCA were found for gluconapin and progoitrin. SCA for 4-hydroxybrassicin was not significant. Differences between reciprocal crosses were not significant, either. Heterosis effects were calculated for pedigrees of individual parents and for hybrids as compared with parent means. Highly significant heterosis effects in F_1 generation lost their significance in F_2 generation. Heterosis effects for individual hybrids were directed to higher or lower values in respect to parent means, but average effect of heterosis was directed to higher value.

Wstęp

Jednym z aktualnych zadań zarówno badawczych, jak i hodowlanych jest dostosowanie jakości odmian rzepaku ozimego dla różnych celów użytkowych. Wycofanie z żywienia zwierząt mączek odpadowych i znaczne ograniczenie produkcji mączek rybnych spowodowało wzrost zapotrzebowania na poekstrakcyjną śrutę sojową i rzepakową (Pastuszewska, Raj 2003). W tej sytuacji dalsze obniżanie zawartości glukozynolanów w nasionach rzepaku ozimego jest wciąż pożądane tak w hodowli odmian populacyjnych, jak i mieszańcowych (Bartkowiak-Broda 1998; Kudła 1997; Friedt 1999; Raney i in. 2003; Hill i in. 2003). Badania żywieniowe wykazały bowiem, że dla polepszenia wartości biologicznej i zwiększenia konkurencyjności śruty rzepakowej w stosunku do śruty sojowej celowe i konieczne jest kontynuowanie prac w kierunku obniżania zawartości tych związków (Rakowska i in. 1981; Fenwick, Heaney 1983; Rakowska, Ochodzki 1995; Frankiewicz i in. 1995; Shone i in. 2003; Wang Y. i in. 2003).

Dla hodowli rzepaku duże znaczenie ma poznanie i zbadanie zdolności kombinacyjnych: ogólnej i specyficznej oraz wyjaśnienie jaką rolę odgrywa heterozja u mieszańców w pokoleniach F_1 i F_2 pod względem zawartości glukozynolanów.

Dotychczas przeprowadzono badania nad zdolnością kombinacyjną rzepaku ozimego dotyczącą plonu nasion, w których uwzględniono również zawartość glukozynolanów w nasionach. Badania te przeprowadzono wykorzystując mieszańce międzyrodowe uzyskane w wyniku krzyżowań w układzie czynnikowym i diallelicznym (Krzymański i in. 1983, 1992, 1993, 1994, 1995), mieszańce międzyliniowe form niskoglukozynolanowych otrzymane w wyniku krzyżowań w układzie diallelicznym (Krzymański i in. 1998) oraz pomiędzy liniami wsobnymi o bardzo niskiej zawartości glukozynolanów (poniżej $5 \mu\text{mol}\cdot\text{g}^{-1}$) i odmianami (Piętka i in. 2003). Efekty heterozji i zdolności kombinacyjnych ze szczególnym uwzględnieniem bardzo niskiej zawartości glukozynolanów badano w krzyżowaniach: międzyrodowych (Krzymański i in. 1994) w pokoleniach F_1 i F_2 , a w pokoleniu F_1 (Krzymański i in. 1995) badano współzależność plonu i zawartości glukozynolanów pod względem zdolności kombinacyjnych i heterozji.

Przedstawione w tej pracy wyniki dotyczą badań wykonanych w układzie diallelicznym pomiędzy liniami podwojonych haploidów o większym zróżnico-

waniu zawartości glukozynolanów (tab. 1). Umożliwi to wykonanie bardziej precyzyjnej analizy genetycznej dla zawartości poszczególnych glukozynolanów.

Zastosowanie diallelicznej analizy wariancji (tab. 3) umożliwi oszacowanie ogólnej i specyficznej zdolności kombinacyjnej, obliczenie efektów krzyżowań odwrotnych i efektów heterozji.

Tabela 1

Charakterystyka linii rodzicielskich DH — zawartość glukozynolanów w nasionach
Characteristics of parental DH lines — glucosinolate content in seeds

Linia DH <i>DH lines</i>	Glukozynolany — <i>Glucosinolates</i> [$\mu\text{mol}\cdot\text{g}^{-1}$]				
	glukonapina <i>gluconapin</i>	progoitryna <i>progoitrin</i>	4-hydroksy- brassicyna <i>4-hydroxy- brassicin</i>	suma glukozyno- lanów alkenowych <i>total of alkenyl glucosinolate</i>	suma glukozynolanów <i>total of glucosinolate</i>
H1-112	0,5	0,6	3,4	1,2	4,6
H5-771	0,3	0,4	3,7	0,8	4,4
H5-925	0,3	0,4	3,8	0,8	4,5
W-86	1,2	3,3	0,7	4,8	5,4
174-26	14,7	24,5	3,1	40,5	43,7
174-99	12,2	26,7	5,5	41,6	47,1

Material i metody

Do badań użyto sześć linii podwojonych haploidów (linie DH), zróżnicowanych pod względem zawartości glukozynolanów. Cztery linie charakteryzowały się niską zawartością sumy glukozynolanów w zakresie od 4,4 do 5,4 $\mu\text{mol}\cdot\text{g}^{-1}$, w tym glukozynolanów alkenowych od 0,8 do 4,8 $\mu\text{mol}\cdot\text{g}^{-1}$, natomiast dwie linie zawierały 43,7 i 47,1 $\mu\text{mol}\cdot\text{g}^{-1}$ sumy glukozynolanów, w tym glukozynolanów alkenowych 40,5 i 41,6 $\mu\text{mol}\cdot\text{g}^{-1}$ (tab. 1). Krzyżowania tych linii wykonano w układzie diallelicznym kompletnym. Jesienią 2002/2003 roku uzyskane mieszańce pokolenia F_1 obejmujące 30 kombinacji krzyżówkowych wraz z liniami rodzicielskimi wysiano w doświadczeniu polowym. Doświadczenie założono w układzie bloków kompletnie zrandomizowanych, w czterech powtórzeniach, na poletkach o powierzchni 1,6 m^2 . W celu otrzymania nasion pokolenia F_2 na każdym poletku pokolenia F_1 zaizolowano pojedyncze rośliny. Jesienią 2003/2004 wysiano doświadczenie z pokoleniem F_2 w dwóch powtórzeniach na poletkach o powierzchni 12 m^2 . Analizy zawartości i składu glukozynolanów wykonano metodą chromatografii gazowej sililowych pochodnych desulfoglukozynolanów za pomocą aparatu firmy Perkin Elmer wyposażonego w kolumnę kapilarną (Michalski i in. 1995).

Obliczenia ogólnej i specyficznej zdolności kombinacyjnej wykonano według Griffinga (1956), a heterozję obliczono dla potomstwa linii względem rodzica i mieszańca względem średniej z rodziców.

Tabela 2

Średnia zawartość glukozynolanów w nasionach z roślin mieszańców rzepaku ozimego pokoleń F_1 i F_2 — *Average glucosinolate content in seeds from plants of winter oilseed +rape hybrids obtained in diallel crossing F_1 and F_2 generation*

Lp.	Mieszańiec <i>Hybrid</i>	Glukonapina <i>Gluconapin</i>		Progoitryna <i>Progoitrin</i>		4-hydroksybrassicyna <i>4-hydroxybrassicin</i>	
		F_1	F_2	F_1	F_2	F_1	F_2
1	H1-112	2,4	2,3	1,9	3,7	3,1	3,5
2	H1-112 × H5-771	2,0	2,3	1,6	1,7	3,3	3,6
3	H1-112 × H5-925	1,6	1,9	1,6	3,1	3,3	3,5
4	H1-112 × W-86	2,9	2,1	3,8	3,7	3,4	2,7
5	H1-112 × 174-26	8,8	5,7	10,0	9,4	4,0	3,8
6	H1-112 × 174-99	15,7	10,3	19,6	16,0	2,9	3,7
7	H5-771	1,0	1,0	1,2	1,7	3,6	3,5
8	H5-771 × H1-112	2,0	1,6	1,7	3,1	3,7	4,1
9	H5-771 × H5-925	1,3	1,3	1,5	2,2	3,7	3,7
10	H5-771 × W-86	2,6	1,8	3,9	3,6	3,3	2,9
11	H5-771 × 174-26	7,1	4,7	7,6	7,6	4,3	4,6
12	H5-771 × 174-99	10,6	6,1	12,3	8,9	4,2	4,1
13	H5-925	1,3	1,4	1,5	2,2	3,5	3,5
14	H5-925 × H1-112	2,1	1,7	2,0	2,6	3,8	3,9
15	H5-925 × H5-771	1,5	1,8	1,7	3,7	3,8	4,2
16	H5-925 × W-86	1,9	1,6	2,9	3,0	2,9	2,9
17	H5-925 × 174-26	8,9	4,9	15,1	9,5	4,2	3,7
18	H5-925 × 174-99	10,3	6,1	11,9	10,8	3,7	3,7
19	W-86	3,1	2,7	5,0	5,5	0,6	3,0
20	W-86 × H1-112	2,3	2,0	3,1	3,5	2,7	3,1
21	W-86 × H5-771	2,9	1,3	4,0	2,3	3,0	3,7
22	W-86 × H5-925	2,3	2,0	3,3	3,2	2,3	2,5
23	W-86 × 174-26	10,3	5,8	12,2	8,4	3,3	2,7
24	W-86 × 174-99	9,6	5,7	13,4	10,9	3,3	2,9
25	174-26	11,2	10,9	19,0	22,9	4,4	4,0
26	174-26 × H1-112	7,6	4,5	7,0	7,8	3,8	3,7
27	174-26 × H5-771	8,0	5,2	8,1	7,7	3,8	3,9
28	174-26 × H5-925	8,3	5,7	11,1	9,4	4,3	4,4
29	174-26 × W-86	9,5	8,2	12,9	15,5	4,0	3,4
30	174-26 × 174-99	18,5	13,1	23,9	22,5	5,1	4,1
31	174-99	11,9	10,5	20,4	22,9	4,0	3,9
32	174-99 × H1-112	14,4	9,3	16,7	14,6	3,5	3,9
33	174-99 × H5-771	5,9	3,5	8,0	7,5	4,5	4,0
34	174-99 × H5-925	10,8	6,3	12,5	9,7	4,2	3,7
35	174-99 × W-86	9,2	5,3	13,7	10,9	3,7	3,0
36	174-99 × 174-26	17,0	14,3	23,8	27,1	4,2	5,0
	$F_{obl.}$	30,92***	15,24***	27,89***	20,78***	4,22***	2,22*

Tabela 3

Analiza wariancji dla mieszańców pokoleń F_1 i F_2 — typ diallelu: I wg Griffinga
Analysis of variance for hybrids of F_1 and F_2 generations — diallel model: I according to Griffing

Źródło zmienności <i>Source of variation</i>	F_1					F_2						
	stopnie swobody <i>degrees freedom</i>	suma kwadratow <i>sum square</i>	średni kwadrat <i>mean square</i>	statystyka F <i>statistic F</i>	stopnie swobody <i>degrees freedom</i>	suma kwadratow <i>sum square</i>	średni kwadrat <i>mean square</i>	statystyka F <i>statistic F</i>	stopnie swobody <i>degrees freedom</i>	suma kwadratow <i>sum square</i>	średni kwadrat <i>mean square</i>	statystyka F <i>statistic F</i>
Glukonapina — Gluconapin												
Blok — Block	3	7,54	2,51		1	1,23	1,23		1	1,23	1,23	
Mieszańce — Hybrids	35	3493,11	99,80	30,92****	35	897,23	25,64	15,24****	35	897,23	25,64	15,24****
OZK — GCA	5	3020,38	604,08	187,15****	5	788,82	157,76	93,77****	5	788,82	157,76	93,77****
SZK — SCA	15	410,63	27,38	8,48****	15	89,29	5,95	3,54**	15	89,29	5,95	3,54**
Efekt odwrotny — Reciprocal effect	15	62,10	4,14	1,28	15	19,12	1,27	0,76	15	19,12	1,27	0,76
Błąd — Error	105	338,92	3,23		35	58,88	1,68		35	58,88	1,68	
Razem — Total	143	3839,58			71	957,34			71	957,34		
Progoitryna — Progoitrin												
Blok — Block	3	12,23	4,08		1	0,05	0,05		1	0,05	0,05	
Mieszańce — Hybrids	35	6701,00	191,46	27,89****	35	3219,95	92,00	20,78****	35	3219,95	92,00	20,78****
OZK — GCA	5	6123,01	1224,60	178,41****	5	2870,24	574,05	129,65****	5	2870,24	574,05	129,65****
SZK — SCA	15	470,79	31,39	4,57****	15	263,74	17,58	3,97****	15	263,74	17,58	3,97****
Efekt odwrotny — Reciprocal effect	15	107,20	7,15	1,04	15	85,97	5,73	1,29	15	85,97	5,73	1,29
Błąd — Error	105	720,72	6,86		35	154,97	4,43		35	154,97	4,43	
Razem — Total	143	7433,95			71	3374,96			71	3374,96		
4-hydroksybrassicyna — 4-hydroxybrassicin												
Blok — Block	3	2,72	0,91		1	10,89	10,89		1	10,89	10,89	
Mieszańce — Hybrids	35	79,74	2,28	4,22****	35	21,60	0,62	2,22*	35	21,60	0,62	2,22*
OZK — GCA	5	56,56	11,31	20,97****	5	14,21	2,84	10,24****	5	14,21	2,84	10,24****
SZK — SCA	15	16,17	1,08	2,00*	15	3,39	0,23	0,81	15	3,39	0,23	0,81
Efekt odwrotny — Reciprocal effect	15	7,00	0,47	0,87	15	4,01	0,27	0,96	15	4,01	0,27	0,96
Błąd — Error	105	56,65	0,54		35	9,71	0,28		35	9,71	0,28	
Razem — Total	143	139,11			71	42,20			71	42,20		

Omówienie i dyskusja wyników

Badania wykonano dla trzech glukozynolanów rzepaku: dwóch alkenowych — glukonapiny i progoitryny oraz 4-hydroksybrassicyny — głównego glukozynolanu indolowego. Uzyskane mieszańce były wysoce istotnie zróżnicowane pod względem zawartości tych glukozynolanów zarówno w pokoleniu F_1 , jak i F_2 (tab. 2). Przeprowadzona analiza wariancji (tab. 3) wykazała także istotność różnic mieszańców pod względem efektów ogólnej zdolności kombinacyjnej (OZK) i specyficznej zdolności kombinacyjnej (SZK). Nie wykazano istotności efektów odwrotnych dla ocenianych glukozynolanów. Na podstawie obliczeń statystycznych wykazano, że użyte do krzyżowań linie DH są wysoce istotnie zróżnicowane na poziomie $\alpha = 0,001$ pod względem wartości OZK dla badanych glukozynolanów: glukonapiny i progoitryny (tab. 4). Zróżnicowanie linii obserwowano w obydwu badanych pokoleniach: F_1 i F_2 .

Tabela 4

Ocena ogólnej zdolności kombinacyjnej pod względem zawartości glukozynolanów w nasionach na podstawie mieszańców pokoleń F_1 i F_2 — *Estimation of GCA in respect of glucosinolate content in seeds for hybrids of F_1 and F_2 generations*

Lp.	Linia Line	Glukonapina Gluconapin		Progoitryna Progoitrin		4-hydroksybrassicyna 4-hydroxybrassicin	
		F_1	F_2	F_1	F_2	F_1	F_2
1	H1-112	-1,50***	-1,02***	-2,98***	-2,49***	-0,20*	-0,04
2	H5-771	-3,02***	-2,22***	-4,47***	-4,27***	0,13	0,19
3	H5-925	-2,55***	-1,85***	-3,34***	-3,45***	0,00	-0,02
4	W-86	-1,89***	-1,44***	-1,96***	-2,24***	-0,83***	-0,64***
5	174-26	3,68***	2,96***	5,25***	5,64***	0,55***	0,31**
6	174-99	5,29***	3,56***	7,49***	6,81***	0,35***	0,20
F _{obl.}		187,15	93,77	178,41	129,65	20,97	10,24

Na podstawie uzyskanych wyników zaobserwowano, że linie niskoglukozynolanowe zarówno w mieszańcach F_1 , jak i F_2 w sposób wysoce istotny wpływały na obniżenie zawartości glukonapiny i progoitryny, a linie wysokoglukozynolanowe również w sposób wysoce istotny podwyższały zawartość tych związków. Natomiast wartość OZK badanych linii pod względem zawartości 4-hydroksybrassicyny była zróżnicowana. Stwierdzono wysoce istotną OZK dla trzech linii DH: W-86, 174-26 i 174-99. Linia W-86 w sposób istotny wpływała na obniżenie zawartości 4-hydroksybrassicyny, a obie linie wysokoglukozynolanowe istotnie podwyższały zawartość tego glukozynolanu, przy czym OZK linii 174-99 straciła istotność w pokoleniu F_2 mieszańców. Tak wysokie istotności wartości OZK i wysoka istotność różnic efektów OZK pomiędzy pokoleniami F_1 i F_2

badanych linii wskazują na addytywne działanie genów determinujących zawartość badanych glukozynolanów. Potwierdzeniem uzyskanych wyników są wysokie współczynniki korelacji OZK dla zawartości glukozynolanów pomiędzy pokoleniami (tab. 9). Wysokie istotności wartości OZK dla badanych glukozynolanów stwierdzono w uprzednio prowadzonych badaniach dla tych cech również w mieszańcach międzyrodowych i międzyliniowych (Bartkowiak-Broda i in. 1983; Krzymański i in. 1983, 1993, 1994, 1995) oraz w liniowo-odmianowych (Piętka i in. 2001) uzyskanych poprzez krzyżowanie w układzie diallelicznym. W tabeli 5 zestawiono wyniki obliczeń SZK dla poszczególnych mieszańców w pokoleniach F_1 i F_2 pod względem zawartości glukonapiny, progoitryny i 4-hydroksybrassicyny.

Tabela 5
Ocena specyficznej zdolności kombinacyjnej pod względem zawartości glukozynolanów w nasionach na podstawie mieszańców pokoleń F_1 i F_2 — *Estimation of SCA in respect of glucosinolate content in seeds for hybrids of F_1 and F_2 generations*

Lp.	Mieszaniec <i>Hybrid</i>	Glukonapina <i>Gluconapin</i>		Progoitryna <i>Progoitrin</i>		4-hydroksybrassicyna <i>4-hydroxybrassicin</i>	
		F_1	F_2	F_1	F_2	F_1	F_2
1	H1-112 × H1-112	-1,44	-0,49	-1,02	0,13	-0,06	-0,02
2	H1-112 × H5-771	-0,32	0,33	0,25	0,61	-0,02	0,07
3	H1-112 × H5-925	-0,93	-0,19	-0,77	0,24	0,14	0,11
4	H1-112 × W-86	-0,89	-0,38	-0,52	-0,25	0,51*	-0,02
5	H1-112 × 174-26	-0,82	-1,70**	-2,66**	-3,13**	-0,05	-0,15
6	H1-112 × 174-99	4,40***	2,43***	4,72***	2,40*	-0,52*	0,02
7	H5-771 × H5-771	0,22	0,60	1,23	1,64	-0,25	-0,49
8	H5-771 × H5-925	0,11	0,78	0,57	2,07*	0,01	0,15
9	H5-771 × W-86	0,82	0,35	1,51	0,86	0,23	0,12
10	H5-771 × 174-26	0,04	-0,65	-1,80*	-2,27*	-0,22	0,12
11	H5-771 × 174-99	-0,87	-1,40*	-1,76*	-2,91**	0,25	0,03
12	H5-925 × H5-925	-0,48	0,21	-0,74	0,54	-0,10	-0,06
13	H5-925 × W-86	-0,31	0,23	-0,52	0,21	-0,16	-0,24
14	H5-925 × 174-26	0,65	-0,68	2,31**	-1,35	0,09	0,15
15	H5-925 × 174-99	0,96	-0,35	-0,85	-1,71	0,02	-0,11
16	W-86 × W-86	0,02	0,69	0,02	1,43	-1,29***	0,64*
17	W-86 × 174-26	1,25*	0,59	0,37	-0,01	0,33	-0,25
18	W-86 × 174-99	-0,89	-1,48*	-0,86	-2,25*	0,39	-0,26
19	174-26 × 174-26	-3,00***	0,14	-0,43	3,01*	-0,33	-0,28
20	174-26 × 174-99	1,89***	2,30***	2,20**	3,74***	0,18	0,41
21	174-99 × 174-99	-5,49***	-1,50	-3,45**	0,73	-0,31	-0,10
	$F_{obl.}$	8,48	3,54	4,57	3,97	2,00	0,81

Dla zawartości glukonapiny istotne na poziomie $\alpha = 0,001$ i $\alpha = 0,05$ efekty kombinacyjne stwierdzono dla pięciu kombinacji w pokoleniu F_1 . Dla dwóch kombinacji krzyżówkowych były to efekty wysoce istotne dodatnie i jednej istotne dodatnie oraz dla dwóch kombinacji wysoce istotne ujemne. Dwie kombinacje zachowały SZK w sposób istotny także w pokoleniu F_2 . Dla zawartości progoitryny stwierdzono wysoce istotne i istotne specyficzne efekty kombinacyjne siedmiu mieszańców w pokoleniu F_1 i ośmiu wysoce istotne i istotne w pokoleniu F_2 . Pięć mieszańców o istotnej SZK w pokoleniu F_1 zachowało tę zdolność w pokoleniu F_2 zmniejszając (3) lub zwiększając istotność (2) dodatnio lub ujemnie. Tylko trzy mieszańce F_1 wykazały istotną SZK pod względem zawartości 4-hydroksybrassicyny: dwa na poziomie $\alpha = 0,001$ i jeden na poziomie $\alpha = 0,05$ w pokoleniu F_1 , natomiast w pokoleniu F_2 efekty te stały się nieistotne w dwóch przypadkach.

Większość efektów SZK malała w pokoleniu F_2 mieszańców. Stwierdzenie wysokiej istotności efektów SZK mieszańców dla zawartości glukonapiny i progoitryny wskazuje również na nieaddytywne działanie genów warunkujących te cechy, natomiast dla zawartości 4-hydroksybrassicyny nie stwierdzono tego działania. Otrzymane wyniki potwierdzają wyliczone współczynniki korelacji dla SZK pomiędzy pokoleniami (tab. 9). Podobne wyniki uzyskano w krzyżowaniach międzyrodowych (Krzymański i in. 1994) oraz liniowo-odmianowych (Piętka i in. 2001). Przedstawione w tabeli 6 efekty krzyżowań odwrotnych w niewielu przypadkach są istotne: dla zawartości glukonapiny w jednej kombinacji wystąpił efekt wysoce istotny ujemny w pokoleniu F_1 , natomiast efekt ten był istotny tylko na poziomie $\alpha = 0,05$ w pokoleniu F_2 . U dwu mieszańców F_1 wystąpił istotny efekt odwrotnych krzyżowań dla zawartości progoitryny, ale był nieistotny w pokoleniu F_2 . Dla zawartości 4-hydroksybrassicyny nie stwierdzono istotnych efektów krzyżowań odwrotnych zarówno w pokoleniu F_1 , jak również w pokoleniu F_2 , podobnie jak dla efektów SZK dla tej cechy (tab. 3). Świadczy to o nieaddytywnym działaniu genów kontrolujących te cechy.

W tabeli 7 zestawiono efekty heterozji mieszańców F_1 i F_2 z poszczególnych linii względem linii rodzicielskiej dla badanych glukozynolanów. Dla zawartości glukonapiny kombinacje trzech linii wykazały wysoce istotne statystycznie efekty heterozji w pokoleniu F_1 mieszańców. W pokoleniu F_2 efekty te były nieistotne. Potomstwo pięciu linii wykazało w pokoleniu F_1 wysoce istotne efekty heterozji pod względem zawartości progoitryny, natomiast w pokoleniu F_2 efekty te były istotne tylko dla kombinacji potomstwa dwóch linii oraz dla potomstwa jednej linii. Pod względem zawartości 4-hydroksybrassicyny potomstwo tylko jednej linii w pokoleniu F_1 wykazało wysoce istotny statystycznie dodatni efekt heterozji, w pokoleniu F_2 był on nieistotny. Wysoce istotne lub istotne efekty heterozji obserwowane w pokoleniu F_1 zmniejszały się o połowę lub więcej w pokoleniu F_2 . Wśród linii niskoglukozynolanowych linia H5-925 zachowała słabą istotność w pokoleniu F_2 mieszańców pod względem zawartości glukonapiny i progoitryny. Linie wysoko-

Tabela 6

Ocena efektów odwrotnych pod względem zawartości glukozynolanów w nasionach na podstawie mieszańców pokoleń F_1 i F_2 — *Estimation of reciprocal effects in respect of glucosinolate content in seeds for hybrids of F_1 and F_2 generations*

Lp.	Mieszaniec <i>Hybrid</i>	Glukonapina <i>Gluconapin</i>		Progoitryna <i>Progoitrin</i>		4-hydroksybrassicyna <i>4-hydroxybrassicin</i>	
		F_1	F_2	F_1	F_2	F_1	F_2
1	H5-771 × H1-112	-0,03	-0,38	0,06	0,70	0,23	0,23
2	H5-925 × H1-112	0,26	-0,13	0,21	-0,25	0,23	0,20
3	H5-925 × H5-771	0,06	0,25	0,10	0,75	0,03	0,28
4	W-86 × H1-112	-0,31	-0,05	-0,36	-0,13	-0,34	0,20
5	W-86 × H5-771	0,18	-0,28	0,05	-0,65	-0,16	0,38
6	W-86 × H5-925	0,18	0,18	0,20	0,08	-0,26	-0,20
7	174-26 × H1-112	-0,60	-0,63	-1,46	-0,83	-0,09	-0,08
8	174-26 × H5-771	0,41	0,28	0,23	0,05	-0,23	-0,38
9	174-26 × H5-925	-0,30	0,38	-1,98*	-0,05	0,05	0,35
10	174-26 × W-86	-0,38	1,20	0,36	3,55**	0,33	0,38
11	174-99 × H1-112	-0,63	-0,50	-1,45	-0,73	0,29	0,13
12	174-99 × H5-771	-2,39***	-1,33*	-2,18*	-0,73	0,13	-0,08
13	174-99 × H5-925	0,28	0,10	0,28	-0,55	0,23	0,03
14	174-99 × W-86	-0,20	-0,18	0,19	-0,03	0,19	0,05
15	174-99 × 174-26	-0,75	0,60	-0,04	2,30*	-0,46	0,43
F _{obl.}		1,28	0,76	1,04	1,29	0,87	0,90

glukozynolanowe zachowały wysoce istotne ujemne efekty heterozji dla zawartości progoitryny zarówno w pokoleniu F_1 jak i w pokoleniu F_2 , przy znacznie niższej ich wartości. Dla zawartości glukonapiny efekty heterozji wzrosły z nieistotnych w pokoleniu F_1 do wysoce istotnych ujemnych dla linii 174-26 w pokoleniu F_2 i istotnych ujemnych dla linii 174-99. Wyniki obliczeń efektu heterozji w stosunku do średniej rodziców zestawiono w tabeli 8 dla pokoleń F_1 i F_2 . Najwięcej istotnych statystycznie efektów zaobserwowano dla zawartości glukonapiny: w pokoleniu F_1 sześć wysoce istotnych ($\alpha = 0,001$), dwie wysoce istotne ($\alpha = 0,01$) i dwie istotne ($\alpha = 0,05$). Wszystkie zaobserwowane efekty były dodatnie. W pokoleniu F_2 tylko w dwóch kombinacjach były wysoce istotne dodatnie i dwa istotne dodatnie, a ich wartości bezwzględne znacznie zmniejszyły się. Dla zawartości progoitryny w pokoleniu F_1 stwierdzono tylko dwie kombinacje wykazujące wysoce istotny efekt heterozji ($\alpha = 0,001$), jedną na poziomie $\alpha = 0,01$ w pokoleniu F_1 także dodatnią oraz trzy kombinacje istotne. W pokoleniu F_2 dla dwóch kombinacji stwierdzono wysoce istotny efekt heterozji, a dla pięciu kombinacji istotny. W sześciu przypadkach na siedem ich wartości były ujemne. Dla zawartości

4-hydroksybrassicyny stwierdzono efekty heterozji dla sześciu kombinacji krzyżowań w pokoleniu F_1 , które zanikły w pokoleniu F_2 . Podobnie jak efekty heterozji potomstwa linii względem rodzica, również heterozja mieszańca względem średniej z rodziców wyraźnie obniżyła się w pokoleniu F_2 mieszańców. Zjawisko to tłumaczy się zanikaniem efektów heterozji w stosunku do pokolenia F_1 i wyraźniejszego ujawnienia się addytywnego działania genów w pokoleniu F_2 .

Tabela 7

Ocena efektów heterozji potomstwa względem linii rodzicielskiej dla zawartości glukozynolanów w nasionach z roślin pokoleń F_1 i F_2 — *Estimation of heterosis effects for progeny in relation to parent line for glucosinolate content in seeds of F_1 and F_2 generations*

Lp.	Linia Line	Glukonapina Gluconapin		Progoitryna Progoitrin		4-hydroksybrassicyna 4-hydroxybrassicin	
		F_1	F_2	F_1	F_2	F_1	F_2
1	H1-112	3,53***	1,82	4,79***	2,84	0,31	0,08
2	H5-771	3,36***	1,94	3,89**	3,16	0,14	0,36
3	H5-925	3,63***	1,97*	4,90***	3,49*	0,13	0,10
4	W-86	2,25*	0,90	2,32	0,98	2,55***	0,01
5	174-26	-0,81	-3,73***	-5,79***	-10,39***	-0,26	-0,04
6	174-99	0,25	-2,47*	-4,85***	-9,05***	-0,05	-0,12
F _{obl.}		3,53***	1,82	4,79***	2,84	0,31	0,08

Tabela 8

Heterozja zawartości glukozynolanów w nasionach mieszańców diallelicznych w stosunku do średniej rodziców dla mieszańców pokoleń F_1 i F_2 — *Heterosis of glucosinolate content in seeds of hybrids F_1 and F_2 generations as compared to parent means*

Lp.	Mieszaniec Hybrid	Glukonapina Gluconapin		Progoitryna Progoitrin		4-hydroksybrassicyna 4-hydroxybrassicin	
		F_1	F_2	F_1	F_2	F_1	F_2
1	H1-112 × H5-771	0,31	0,65	0,08	-0,98	-0,09	0,10
2	H1-112 × H5-925	-0,24	0,08	-0,10	0,15	0,00	-0,05
3	H1-112 × W-86	0,14	-0,43	0,34	-0,90	1,53***	-0,53
4	H1-112 × 174-26	2,00	-0,90	-0,48	-3,88*	0,24	0,08
5	H1-112 × 174-99	8,49***	3,93**	8,40***	2,70	-0,63	-0,05
6	H5-771 × H1-112	0,26	-0,10	0,20	0,43	0,36	0,55
7	H5-771 × H5-925	0,18	0,13	0,23	0,23	0,16	0,15
8	H5-771 × W-86	0,53	-0,03	0,84	-0,03	1,16*	-0,33
9	H5-771 × 174-26	1,01	-1,30	-2,43	-4,65*	0,30	0,88
10	H5-771 × 174-99	4,15***	0,38	1,53	-3,38	0,41	0,40

ciąg dalszy tabeli 8

11	H5-925 × H1-112	0,29	-0,18	0,33	-0,35	0,45	0,35
12	H5-925 × H5-771	0,30	0,63	0,43	1,73	0,21	0,70
13	H5-925 × W-86	-0,25	-0,40	-0,36	-0,85	0,80	-0,33
14	H5-925 × 174-26	2,69*	-1,23	4,88**	-3,08	0,26	-0,03
15	H5-925 × 174-99	3,68**	0,20	0,98	-1,80	0,00	-0,05
16	W-86 × H1-112	-0,49	-0,53	-0,39	-1,15	0,85	-0,13
17	W-86 × H5-771	0,88	-0,58	0,94	-1,33	0,84	0,43
18	W-86 × H5-925	0,10	-0,05	0,04	-0,70	0,28	-0,73
19	W-86 × 174-26	3,11**	-1,03	0,21	-5,78**	0,81	-0,80
20	W-86 × 174-99	2,05	-0,90	0,66	-3,30	1,00*	-0,58
21	174-26 × H1-112	0,80	-2,15	-3,40*	-5,53**	0,06	-0,08
22	174-26 × H5-771	1,84	-0,75	-1,98	-4,55*	-0,15	0,13
23	174-26 × H5-925	2,09	-0,48	0,93	-3,18	0,36	0,68
24	174-26 × W-86	2,36*	1,38	0,94	1,33	1,46**	-0,05
25	174-26 × 174-99	6,89***	2,38*	4,18*	-0,43	0,96*	0,18
26	174-99 × H1-112	7,24***	2,93*	5,50***	1,25	-0,05	0,20
27	174-99 × H5-771	-0,63	-2,28	-2,83	-4,83*	0,66	0,25
28	174-99 × H5-925	4,23***	0,40	1,53	-2,90	0,45	0,00
29	174-99 × W-86	1,65	-1,25	1,04	-3,35	1,38**	-0,48
30	174-99 × 174-26	5,39***	3,58**	4,10*	4,18*	0,04	1,03*
Średnia — Mean		2,03	0,07	1,02	-0,65	0,43	0,06

Tabela 9

Współczynniki korelacji zdolności kombinacyjnych między pokoleniami F₁ i F₂
Correlation coefficients of combining abilities between F₁ and F₂ generations

Parametr — <i>Parameter</i>	Glukonapina <i>Glukonapin</i>	Progoitryna <i>Progoitrin</i>	4-hydroksybrassicyna <i>4-hydroxybrassicin</i>
Ogólna zdolność kombinacyjna <i>General combining ability</i>	0,997**	0,997**	0,993**
Specyficzna zdolność kombinacyjna <i>Specific combining ability</i>	0,682**	0,547*	-0,327
Efekty odwrotne <i>Reciprocal effects</i>	0,514*	0,423	0,104

Ujawniły się także wpływy środowiska, które przeważały nad wpływami genetycznymi. Malejące efekty heterozji w pokoleniu F₂ dla zawartości glukozynolanów autorzy otrzymali w uprzednio prowadzonych badaniach (Krzymański i in. 1994), jednak tak dokładne określenie efektów zdolności kombinacyjnych i heterozji było możliwe przy użyciu linii DH o zróżnicowanej zawartości tych związków.

Wnioski

- Na podstawie analiz statystycznych wykonanych dla pokoleń F_1 i F_2 stwierdzono wysoką istotność różnic pomiędzy efektami OZK dla rodzicielskich linii DH pod względem zawartości badanych glukozyolanów. Wskazuje to na duże znaczenie addytywnego działania genów w uwarunkowaniu tych cech. Wniosek ten potwierdzają także wysokie współczynniki korelacji OZK dla zawartości glukozyolanów pomiędzy pokoleniami.
- Wszystkie niskoglukozyolanowe linie DH w sposób istotny powodowały obniżenie zawartości glukonapiny i progoitryny u mieszańców pokoleń F_1 i F_2 , natomiast linie DH wysokoglukozyolanowe powodowały podwyższoną zawartość tych glukozyolanów. Obie grupy linii DH różniły się niewiele pod względem zawartości 4-hydroksybrassicyny. Wykazano jednak istotny wpływ genotypu linii DH W-86 na obniżenie, a genotypu linii DH 174-26 i 174-99 na podwyższenie zawartości tego glukozyolanu.
- Wysoka istotność efektów SZK mieszańców dla zawartości glukonapiny i progoitryny wskazują również na znaczenie nieaddytywnego działania genów w kontrolowaniu tych cech. Natomiast brak efektów SZK dla zawartości 4-hydroksybrassicyny wykazuje, że nieaddytywne działanie genów ma nieistotny wpływ na tę cechę. Obserwacje te potwierdzają także współczynniki korelacji dla specyficznych zdolności kombinacyjnych pomiędzy pokoleniami.
- Efekty heterozji dla zawartości glukozyolanów w nasionach mieszańców znacznie maleją w pokoleniu F_2 , co tłumaczy się zanikaniem dominującego działania genów i ustaleniem ogólnej zdolności kombinacyjnej linii używanych do krzyżowań z równoczesnym spadkiem specyficznej zdolności kombinacyjnej. Wyniki uzyskane dla pokolenia F_2 są bardziej przydatne w hodowli rodowodowej, natomiast wyniki dla pokolenia F_1 są bardziej istotne dla hodowli odmian mieszańcowych.
- Efekty heterozji dla zawartości glukozyolanów u poszczególnych mieszańców różniły się nie tylko wartością, ale także kierunkiem działania. Średni efekt heterozji dla wszystkich mieszańców miał wartość dodatnią, z wyjątkiem mieszańców pokolenia F_2 dla zawartości progoitryny.

Literatura

- Bartkowiak-Broda I., Krzymański J., Ogródowczyk M. 1983. Inheritance of glucosinolate content and composition in seeds of winter rape (*Brassica napus* L.). Proc. 6th Intern. Rapeseed Conference, 17-19 May, Paris, France, Vol. 1: 305-310.
- Bartkowiak-Broda I. 1998. Odmiany mieszańcowe rzepaku – osiągnięcia i perspektywy. Rośliny Oleiste – Oilseed Crops, XIX (2): 359-370.
- Fenwick G.A., Heaney R.K. 1983. Glucosinolates and their breakdown products in cruciferous crops, foods and feedingstuffs. Food Chemistry, 11: 249-271.
- Frankiewicz A., Potkański A., Warych H., Kliber A., Szkudelski T. 1995. Wpływ poziomu glukozynolanów w wyłokach rzepakowych na wyniki produkcyjne u młodych świń. Rośliny Oleiste – Oilseed Crops, XVI (2): 375-381.
- Friedt W. 1999. Breeding of rapeseed (*Brassica napus* L.) for modified seed quality – Synergy of conventional and modern approaches. Proc. 10th Intern. Rapeseed Congress, 26-29.09.1999, Canberra, Australia. CD-ROM.
- Griffing B. 1956. Concept of general and specific combining ability in relation to diallel crossing systems. Aust. J. Biol. Sci., 9: 463-492.
- Hill J., Jornskaard B., Rahman M.H., Peivu Li, Sorensen H., Sorensen J.Ch. 2003. Breeding for reduced glucosinolate content in oilseed rape. Proc. 11th Intern. Rapeseed Congress, 6-10.07.2003, Copenhagen, 1: 263-265.
- Krzymański J., Bulińska M., Korytowska W., Piętka T. 1983. Odziedziczalność i heterozja niektórych cech u rzepaku ozimego dwuzerowego. Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych, 290: 141-158.
- Krzymański J., Piętka T., Krótka K. 1992. Zdolność kombinacyjna i heterozja mieszańców między czołowymi poznańskimi rodami rzepaku ozimego podwójnie ulepszanego. Zeszyty Problemowe Rośliny Oleiste, XIV (1): 37-46.
- Krzymański J., Piętka T., Krótka K. 1993. Zdolność kombinacyjna i heterozja mieszańców diallelicznych rzepaku ozimego podwójnie ulepszanego. I. Pokolenie F₁. Postępy Nauk Rolniczych, 5: 41-52.
- Krzymański J., Piętka T., Krótka K. 1994. Zdolność kombinacyjna i heterozja mieszańców diallelicznych rzepaku ozimego podwójnie ulepszanego. II. Pokolenie F₁ i F₂. Rośliny Oleiste – Oilseed Crops, XV (1): 21-32.
- Krzymański J., Piętka T., Krótka K., Michalski K. 1995. Zawartość glukozynolanów u mieszańców F₁ polskiego rzepaku ozimego podwójnie ulepszanego. Rośliny Oleiste – Oilseed Crops, XVI (1): 13-24.
- Krzymański J., Piętka T., Krótka K., Michalski K. 1998. Współzależność między plonem nasion a zawartością glukonolanów u pokolenia F₁ mieszańców rzepaku ozimego podwójnie ulepszanego (*Brassica napus* L.). Rośliny Oleiste – Oilseed Crops, XIX (2): 389-398.
- Krzymański J., Piętka T., Michalski K., Krótka K. 1999. Study of winter oilseed rape (*Brassica napus* L.) very low in aliphatic glucosinolate content. Bulletin GCIRC, 16: 64-71.
- Kudła M. 1997. Zagadnienie glukozynolanów w hodowli jakościowej rzepaku (*Brassica napus* L.). Rośliny Oleiste – Oilseed Crops, XVIII (1): 119-134.
- Michalski K., Kołodziej K., Krzymański J. 1995. Quantitative analysis of glucosinolates in seeds of oilseed rape. Effect of sample preparation on analysis results. Proc. 9th Intern. Rapeseed Congress, 4-7.07.1995, Cambridge, UK, 3: 911-913.

- Pastuszevska B., Raj S. 2003. Śruta rzepakowa jako pasza białkowa i energetyczna – ograniczenia i perspektywy. *Rośliny Oleiste – Oilseed Crops*, XXIV (2): 525-536.
- Piętka T., Krótka K., Krzymański J. 2001. Badania nad zdolnością kombinacyjną w odniesieniu do zawartości glukozynolanów w pokoleniach F₁ i F₂ mieszańców liniowo-odmianowych rzepaku ozimego (*Brassica napus* L). *Rośliny Oleiste – Oilseed Crops*, XXII (2): 303-314.
- Piętka T., Krótka K., Krzymański J. 2003. Ogólna zdolność kombinacyjna i odziedziczalność zawartości glukozynolanów w nasionach rzepaku ozimego. *Biuletyn Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin*, 226/227 (2): 405-414.
- Rakowska M., Ochodzki P. 1995. Chemiczna i żywieniowa ocena śrut rzepakowych otrzymanych różnymi metodami. *Rośliny Oleiste – Oilseed Crops*, XVI (2): 345-350.
- Rakowska M., Twarkowska J., Szkiłłądź W., Neumann M., Krzymański J. 1981. Porównanie współczynników wydajności wzrostowej białka (PER) śruty z nowych form hodowlanych rzepaku ozimego o obniżonej zawartości glukozynolanów. *Hodowla Roślin, Aklimatyzacja i Nasienictwo*, 25, 3/4: 163-181.
- Raney J.Ph., Olsson T.V., Rakow G., Ripley Van L. 2003. Selection of near zero aliphatic glucosinolate *Brassica juncea* from an interspecific with *Brassica napus*. Proc. 11th Intern. Rapeseed Congress, 6-10.07.2003, Copenhagen, 1: 284-286.
- Schone F., Leiterer M., Hartung H. 2003. Rapeseed feeds, glucosinolates and iodine in pigs. Proc. 11th Intern. Rapeseed Congress, 6-10.07.2003, Copenhagen, 4: 1228-1230.
- Wang Y., Campbell L. D., Slonimski B.A., Crow G. 2003. Response to diet glucosinolate in the laying hen. Proc. 11th Intern. Rapeseed Congress, 6-10.07.2003, Copenhagen, 4: 1247-1249.